

УДК 614.1:312.2(477)

DOI 10.11603/1681-2786.2016.4.7545

А.О. ГОЛЯЧЕНКО, В.Л. СМІРНОВА, О.М. ЛЕВЧЕНКО

УКРАЇНЬСЬКА ЛЮДНІСТЬ ВИМИРАЄ

ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»,
м. Тернопіль, Україна

Мета: дослідити тенденції смертності населення України за 25 років незалежності та здійснити прогноз на майбутнє.

Матеріали і методи. У якості матеріалу виступають офіційні статистичні джерела, які піддані статистичній обробці.

Результати. Дослідження показують трагічну долю української людності, яка протягом 25 років вимирає і продовжує вимирати. З одного боку, здобута незалежність, з другого вона оплачується такою ціною.

Висновки. Показано, що за останні п'ять років людність України зменшилась на 1,2%. Цей процес триває, і важко передбачити його зупинення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: смертність, народжуваність, відтворення, людність, регіон.

Відтворення української людності є найактуальнішою її проблемою. Річ у тім, що протягом 25 років незалежності вона вимирає. Існує припущення, що цьому сприяло соціальне розшарування суспільства, збідніння його основної частини, соціально-медичні фактори тощо. За 25 років незалежності вимерло понад 7 мільйонів жителів. Які перспективи цього надалі, а головне, як зупинити цей процес, є актуальною проблемою наукових досліджень.

Мета роботи: дослідити тенденції смертності населення України за 25 років незалежності та здійснити прогноз на майбутнє.

Матеріали і методи. У якості матеріалу виступають офіційні статистичні джерела, які піддані статистичній обробці. Використано статистичні, соціологічні методи дослідження.

31 жовтня 2011 р. земляни привітали 7-мільярдного жителя. На нього претендували Філіппіни, Індія і, чомусь, вимираюча Росія. Існує думка, що 9-мільярдного жителя, який очікується вже в 2050 р., Земля не витримає. Та Росія, а точніше СРСР, показав, як цій проблемі запобігти.

Смертність в Україні почала збільшуватись із середини 60-х років ХХ сторіччя. У 1991 р. криві смертності і народжуваності перетнулися, почалась депопуляція української людності [3;11]. Її результати показані в табл. 1.

Отже, за 20 років незалежності вимерло 12% людності України, або кожен восьмий її мешканець [12; 14]. Найінтенсивніше вимирала людність Чернігівської області (21,9%), найменш інтенсивно – Закарпатської (1,6%). І лише в м. Києві спостерігали приріст 5,2%. Найбільш інтенсивно людність України вимирала між 1997 і 2003 рр. – у середньому по 421 тис. на рік, далі йдуть 2003–2010 рр. –

у середньому по 211 тис. і найменш інтенсивно цей процес відбувався в перші шість років ХХІ ст. – у середньому по 197 тис. на рік [1;2].

У регіонах смертність суттєво відрізнялась. Найвищою вона була в центральному регіоні – Вінницька, Житомирська, Київська і м. Київ, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області. Загалом тут вимер майже кожен п'ятий мешканець (19,2%). За ним йшли південно-східні області – Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Херсонська. Тут загалом вимерло 14,5% населення, або кожен сьомий мешканець. Найменш інтенсивно вимирали західні області – Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Волинська та Рівненська. Тут вимерло 5,1% людей, або кожен 20-ий [8;9;13].

Як видно із табл. 2, за останні п'ять років відбулися певні зміни. І хоча людність України продовжує вимирати, цей процес трохи уповільнився. За останні п'ять років в країні вимирає щорічно 104 тисячі мешканців. Найінтенсивніше, як і раніше, вимирала людність Чернігівської області (4,9%). Водночас з'явилась низка областей, передусім західних, де показник народжуваності перевищив смертність. Нами ці області згруповані за часом їх перебування в складі Російської імперії – СРСР (табл. 3).

Як видно з табл. 3, вимирання було тим інтенсивнішим, чим довше територія знаходилась у складі Російської імперії – СРСР. Вивчення зв'язку між вимиранням людей і такими соціальними чинниками, як частота смертей внаслідок отруєнь алкоголем, розлучення, аборти, показала їх прямий і тісний зв'язок.

© А.О. Голяченко, В.Л. Смірнова, О.М. Левченко, 2016

Таблиця 1. Вимирання людно́сті в Україні за 20 років незалежності (тис.)

Адміністративна територія	Чисельність людно́сті України на 01.01.1992 р.	Чисельність людно́сті України на 01.01.2011 р.	Померло людей	% до початкового рівня
Автономна Республіка Крим та м. Севастополь	2567,8	2333,6	234,2	9,3
Вінницька	1896,6	1634,1	262,5	13,8
Волинська	1069,9	1034,4	35,5	3,3
Дніпропетровська	3907,2	3333,2	574,0	14,7
Донецька	5332,0	4420,1	911,9	17,1
Житомирська	1495,9	1279,8	216,1	14,4
Закарпатська	1264,9	1244,5	20,4	1,6
Запорізька	2100,7	1800,5	300,2	14,3
Івано-Франківська	1441,2	1377,0	64,2	4,5
Київська	1932,0	1711,9	220,1	11,4
Кіровоградська	1236,2	1003,6	232,6	18,8
Луганська	2871,7	2286,7	585,0	20,4
Львівська	2751,0	2526,4	224,6	8,2
Миколаївська	1348,5	1182,6	165,9	12,3
Одеська	2616,1	2377,6	238,5	9,1
Полтавська	1758,5	1479,9	278,6	15,8
Рівненська	1176,2	1151,5	24,7	2,1
Сумська	1425,5	1159,3	266,2	18,7
Тернопільська	1172,2	1080,9	91,3	7,8
Харківська	3168,3	2739,4	428,9	13,5
Херсонська	1267,0	1086,8	180,2	14,2
Хмельницька	1515,9	1323,8	192,1	12,7
Черкаська	1527,6	1281,8	245,8	16,1
Чернівецька	943,3	901,2	42,1	4,5
Чернігівська	1394,9	1089,7	305,2	21,9
м. Київ	2620,8	2757,9	+137,1	+5,2
Україна	51801,9	45598,2	6203,7	12,0

Таблиця 2. Вимирання людно́сті України в останні п'ять років (тис.)

Адміністративна територія	Чисельність людно́сті України на 01.01.2016 р.	Відношення процесів народжуваності до смертності	% до попереднього рівня
Автономна Республіка Крим з м. Севастополь	–	–	–
Вінницька	1596136	-38,0	-2,4
Волинська	1042322	+7,9	+0,8
Дніпропетровська	3241264	-92,0	-2,8
Донецька	4252751	-167,3	-3,9
Житомирська	1243913	-35,9	-2,9
Закарпатська	1258818	+14,3	+1,1
Запорізька	1745594	-54,9	-3,1
Івано-Франківська	1380840	+3,8	+0,3
Київська	1733835	+26,9	+1,6
Кіровоградська	968970	-34,6	-3,6

Продовження табл. 2

Адміністративна територія	Чисельність людності України на 01.01.2016 р.	Відношення процесів народжуваності до смертності	% до попереднього рівня
Луганська	2199608	-87,1	-4,0
Львівська	2531743	+5,3	+0,2
Миколаївська	1154022	-28,6	-2,5
Одеська	2386015	+8,4	+0,4
Полтавська	1431783	-48,1	-3,4
Рівненська	1161618	+10,3	+0,9
Сумська	1107751	-51,5	-4,6
Тернопільська	1062516	-18,4	-1,7
Харківська	2708608	-30,8	-1,1
Херсонська	1058593	-28,2	-2,7
Хмельницька	1290058	-33,7	-2,6
Черкаська	1237171	-44,6	-3,6
Чернівецька	908900	+7,7	+0,8
Чернігівська	1039108	-50,6	-4,9
м. Київ	2908249	+150,3	+5,2
Україна	42650186	-519000	-1,2

Таблиця 3. Людність України у 2011–2016 рр.

Історичні регіони України	Людність України	Частка вимерлих людей	Частка вимерлих людей по відношенню до всієї людності
Чернігівська, Сумська, Полтавська, Харківська обл. – колишня Лівобережна Гетьманщина: майже 3,5 ст. у складі Російської імперії – СРСР	6287250	-181000	-2,9
Вінницька, Житомирська, Хмельницька обл. – колишня Правобережна Гетьманщина: майже 2 ст. у складі Російської імперії – СРСР	4130107	-107602	-2,6
Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Донецька, Луганська обл. – колишні Землі Війська Запорізького – менше 2 ст. у складі Російської імперії – СРСР	17006817	-484980	-2,8
Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська обл. – колишня Галичина, Буковина, Закарпаття: півстоліття у складі імперії СРСР, Волинська, Рівненська	9346757	+121600	+1,3
Інші області: Київська, Черкаська, м. Київ	5879255	+132600	+2,3
Загалом	42650186	-519000	-1,2

Свого часу ми розрахували прогноз чисельності людності до 2020 р., і він орієнтовно збігся, якщо врахувати те, що зі складу України випав окупований Крим. У 2020 р. ми передбачали по Україні 43593,2 тис. мешканців [4–7;10]. На сьогодні в Україні налічується 42650,1 тис. мешканців. Таким чином, прогноз, на жаль, збувається.

Висновки

На даний час демографічна ситуація в Україні характеризується таким негативним явищем, як

значне перевищення смертності над народжуваністю. З 1991 р. почалась депопуляція української людності. Показано, що за останні 5 років людність України зменшилась на 1,2%. Цей процес триває, і важко передбачити його зупинення.

Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому вивченні процесів відтворення української людності і пошуків засобів для їх поліпшення.

Список літератури

1. Васильєв О. Оцінка диференціації населення України за умовами життя / О. Васильєв // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 5. – С. 35–42.
2. Голяченко О. М. Актуальні проблеми здоров'я української людності / О. М. Голяченко, А. О. Голяченко, А. Г. Шульгай. – Тернопіль : Лілея, 2012. – 116 с.
3. Гудзеляк І. Демографічна ситуація в Україні: глобальні та регіональні порівняння / І. Гудзеляк // Історія української географії : всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль, 2008. – Вип. 18. – С. 78–81.
4. Демографічні перспективи України до 2026 року. – Київ, 1999. – 55 с.
5. Демографічні перспективи України: 2000–2075 роки / Лібанова Е. М., Макарова О. В., Позняк О. В. [та ін.] // Зайнятість та ринок праці: міжвідомчий наук. зб. – Київ : РВПС України НАН України, 1999. – Вип. 11. – С. 126–141.
6. Концепція демографічного розвитку України на 2005–2015 рр. Проект. – Київ, 2004. – С. 6.
7. Лібанова Е. Прогноз демографічного розвитку України на період до 2050 року / Е. Лібанова // Світогляд. – 2008. – № 3. – С. 48–51.
8. Основні показники здоров'я та діяльності охорони здоров'я в Україні в 1990–2015 рр. Статистичний довідник МОЗ України. 1990–2015 рр.
9. Оцінка виконання міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації на 2002–2011 рр.».
10. Про демографічний прогноз розвитку України до 2050 року : постанова Національної академії наук України (НАН) №313 від 21.11.2007 [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://www.ua-info.biz>. – Назва з екрану.
11. Рамазанов Ш. Демографічна ситуація в Україні: тенденції розвитку та ризики / Ш. Рамазанов // Університет. – 2008. – № 2. – С. 51–58.
12. Терець В. Природний рух населення й депопуляція в Україні на тлі європейської демографічної ситуації / В. Терець // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 4. – С. 19–23.
13. Цапок С. О. Сучасні тенденції демографічного розвитку та їх врахування у регіональній соціальній політиці / С. О. Цапок, В. Я. Бідак // Регіональна економіка. – 2009. – № 4. – С. 133–139.
14. Чепелевська Л. А. Медико-демографічна ситуація в незалежній Україні / Л. А. Чепелевська // Вісник соц. гігієни та орг. охорони здоров'я України. – 2002. – № 2. – С. 87–89.

References

1. Vasyliiev, O. (2010). Otsinka dyferentsiatsii naseleennyia Ukrainy za umovamy zhyttya [Evaluation of differentiation of Ukrainian population by living conditions]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: Aspects of Labor*, 5, 35-42 [in Ukrainian].
2. Holyachenko, O.M., Holyachenko, A.O. & Shulhai, A.H. (2012). Aktualni problemy zdorovyia ukrainskoi lyudnosti [Current health problems of the Ukrainian population]. Ternopil: Lileya [in Ukrainian].
3. Hudzelyak, I. (2008). Demohrafichna sytuatsiya v Ukraini: hlobalni ta rehionalni porivnyannya [Demographic situation in Ukraine: global and regional comparisons]. *Istoriya ukrayinskoï heohrafii: vseukr. nauk.-teoret. chasopys – History of Ukrainian Geography: All-Ukrainian Scientific-theoretical Journal*. Ternopil [in Ukrainian].
4. Demohrafichni perspektyvy Ukrainy do 2026 roku [Ukraine's demographic prospects up to 2026]. (1999). Kyiv [in Ukrainian].
5. Libanova, E.M., Makarova, O.V. & Poznyak, O.V. (1999). Demohrafichni perspektyvy Ukrainy: 2000–2075 roky [Ukraine's demographic prospects: 2000–2075]. *Zaynyatist ta rynek pratsi Mizhvid. nauk. zb. – Employment and Labour Market Interdepartmental Scientific Journal*. Kyiv: RVPS Ukrayiny NAN Ukrainy. (pp. 126-141) [in Ukrainian].
6. Kontseptsiya demohrafichnoho rozvytku Ukrainy na 2005–2015 rr. Proekt. [Concept of demographic development of Ukraine in 2005-2015. Project.] (2004). Kyiv. [in Ukrainian].
7. Libanova, E. (2008). Prohnoz demohrafichnoho rozvytku Ukrainy na period do 2050 roku [Forecast of demographic development of Ukraine for the period of up to 2050]. *Svitohlyad – Svitohliad*, 3, 48-51 [in Ukrainian].
8. Osnovni pokaznyky zdorovyia ta diyalnosti okhorony zdorovyia v Ukraini v 1990-2015 rr. [Key indicators of health and healthcare in Ukraine in 1990–2015.]. (1990–2015). *Statystychnyi dovidnyk MOZ Ukrainy – Statistical Reference Book of the MoH of Ukraine* [in Ukrainian].
9. Otsinka vykonannya mizhhaluzevoi kompleksnoi prohramy «Zdorovyia natsii na 2002–2011 rr.» [Assessment of the intersector comprehensive program «Health of the Nation for 2002–2011»] [in Ukrainian].
10. Pro demohrafichniy prohnaz rozvytku Ukrainy do 2050 roku. Postanova № 313 vid 21. 11. 2007 Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (NAN). [On the demographic forecast of development of Ukraine up to 2050. Decree No 313 of 21.11.2007 of the National Academy of Sciences of Ukraine (NAS)]. (n.d.). *uazakon.com*. Retrieved from http://www.uazakon.com/documents/date_b2/pg_gxcfxo.htm [in Ukrainian].
11. Ramazanov, S.H. (2008). Demohrafichna sytuatsiya v Ukraini: tendentsii rozvytku ta ryzyky [Demographic situation in Ukraine: trends and risks]. *Universytet – University*, 2, 51-58 [in Ukrainian].
12. Terets, V. (2010). Pryrodnyi rukh naseleennyia i depolyatsiya v Ukraini na tli yevropeyskoi demohrafichnoi sytuatsii [Natural population movement and depopulation in Ukraine against the background of European demographics]. *Ukraina: aspekty pratsi. – Ukraine: Aspects of Labor*, 4, 19-23 [in Ukrainian].
13. Tsapok, S.O. & Bidak, V.Y. (2009). Suchasni tendentsii demohrafichnoho rozvytku ta yikh vrakhuvannya u rehionalnyy sotsialniy politytsii [Current trends of demographic development and their incorporation in the regional social policy]. *Rehionalna ekonomika – Regional Economics*, 4, 133-139 [in Ukrainian].
14. Chepelevska, L.A. (2002). Medyko-demohrafichna sytuatsiya v nezalezhnii Ukraini [Medical and demographic situation in the independent Ukraine]. *Visnyk sots. hihiyeny ta orhanizatsii okhorony zdorovyia Ukrainy – Bulletin of Social Hygiene and Health Protection Organization of Ukraine*, 2, 87-89 [in Ukrainian].

УКРАИНСКИЙ НАРОД ВЫМИРАЕТ

А.О. Голяченко, В.Л. Смирнова, О.М. Левченко

ГВУЗ «Тернопольский государственный медицинский университет имени И.Я. Горбачевского МЗ Украины», г. Тернополь, Украина

Цель: исследовать тенденции смертности населения Украины за 25 лет независимости и сделать прогноз на будущее.

Материалы и методы. В качестве материала выступили официальные статистические источники, которые подвергались статистической обработке.

Результаты. Исследование показывает трагическую судьбу украинского народа, который в течение 25 лет вымирает и продолжает вымирать. С одной стороны, обретаена независимость, с другой – она оплачивается такой ценой.

Выводы. Показано, что за последние пять лет население Украины уменьшилось на 1,2%. Этот процесс продолжается, и трудно предусмотреть его остановку.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: смертность, рождаемость, воспроизведение, народ, регион.

UKRAINIAN POPULATION IS DYING OUT

A.O. Holyachenko, V.L. Smirnova, O.M. Levchenko

I. Horbachevsky Ternopil State Medical University

Purpose. To study the trends in population mortality in Ukraine during the 25 years of independence and to make a forecast for the future.

Materials and methods. The materials used are official statistical sources subjected to statistical analysis.

Results. Research suggests the tragic fate of Ukrainian population, which has been dying out for 25 years and continues to die out. We won our independence on the one hand, and we have paid its price on the other hand.

Conclusion. It is shown that the population of Ukraine has decreased by 1.2% in the past 5 years. Unfortunately, this process continues and its results are difficult to predict.

KEY WORDS: mortality, fertility, reproduction, population, region.

Рукопис надійшов до редакції 07.11.2016 р.

Відомості про авторів:

Голяченко Андрій Олександрович – д.мед.н., проф. кафедри медичної реабілітації ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського МОЗ України»; тел.: +38(0352) 25-45-77.

Смирнова Валентина Леонідівна – доц. кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з медичною статистикою ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського МОЗ України»; тел.: +38(0352) 52-72-33

Левченко Олександр Миколайович – ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського МОЗ України»; тел.: +38(0352) 52-72-33.